

**ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ПРОБЛЕМИ
НА КАРТОГРАФИЯТА В БЪЛГАРИЯ**

Л. Лаков, М. Данева

Един от основните методи на научно изследване в областта на картографията е картографският метод. Това се дължи на големите предимства на картата като особена форма за предаване на научна информация. Картата позволява да се покажат структурата и динамиката, пространствените количествени и качествени взаимоотношения между обектите и явленията. Тя отразява определени страни от всеобщата им връзка в такава степен на изразителност, нагледност, конкретност, които не могат да се постигнат с помощта на други методи, като статистическите таблици, текстовите изложения и пр. С тези предимства на картографските произведения именно се обяснява голямото разнообразие в тематиката, мащабите и предназначението на съвременните карти и атласи, издавани масово в големи тиражи във всички страни на света.

Непрекъснато растящите нужди и изисквания на науката и практиката налагат не само разнообразяване на тематиката, но и постоянно усъвършенстване на съдържанието и оформянето на картографските произведения.

Ускореното и многоотраслово развитие на картографското производство е в тясна връзка с разкриване на все по-нова висока ефективна технология и автоматизация в различните етапи на работа.

Наред с многостранното развитие на картографията у нас най-голям дял се пада на разработката на различни тематични и комплексни картографски произведения с разнообразно предназначение. Тази особеност определя и двете основни направления на картографията — тематично и комплексно, които са както съвременни, така и перспективни за България.

Тематичното направление обхваща широката дейност в областта на тематичното картографиране. Колкото повече се увеличават различните тематични карти, толкова по-ярко се схващат различията в картографско отношение по отрасли. Едни картографски произведения са разработени като държавна задача по определена методика на съставяне. Други се разработват като отделни научни задачи — резултат от определени изследвания. Трети се явяват като производни на едните или другите и т. н. В тези случаи обикновено се използва най-разнообразна карто-

графска основа, различни методи на съставяне, разнообразно оформяне, различни мащаби и степени на генерализация, натоварване със съдържание и т. н.

От общите научноизследователски проблеми на тематичното картографиране като по-важни се очертават: 1) обобщаване на досегашния опит в различните отрасли на картографията и разработка на методики, и 2) разработка на методите на съставяне и целесъобразното използване на различните тематични карти.

Тематичното картографиране се разви особено бързо във връзка с геоложкото, почвеното, климатичното, хидроложкото, селскостопанското и други картирания. Съответните карти имат определено значение за развитието на нашата тематична картография и въз основа на тях може да се прави анализ относно избор на мащаб, начин на оформяне, съгласуване и съставяне на нови производни карти и др.

Особено важно значение има проблемата за разработка на нови тематични карти, необходими за практиката, като например оценката на природните и икономическите условия и ресурси за различни стопански нужди, прогнозни карти и т. н. За по-ефективното съставяне и използване на такива карти е целесъобразно предварително разработване на проблема за автоматизацията, генерализацията и оформянето съобразно с конкретното предназначение.

Другото основно направление, характерно за развитието на картографията в България, е комплексното картографиране. В последните няколко години при редица научни разработки в географските науки се правят опити чрез картографския метод да се отчитат природните условия, ресурси или икономически предпоставки, да се търсят обосновки за изводи и предложения вследствие на връзката и обусловеността на отделните явления за характеристика на комплекса. Тези опити са били съпроводени с недостатъчен брой карти, различен подход по отношение избора на мащаб, методи на съставяне и оформяне, съгласуване и т. н., което не позволява от картографска гледна точка да се характеризира комплексът. Характеристиката за действителността се получава само чрез научно обосновано картографско представяне, годно за възприемане, анализ и обработка. Чрез такова представяне може не само да се проследи разпределението на явленията и техните особености, но и да се направят нови изводи с оглед на целите на изследването, в което се състои значението на комплексното географско картографиране.

Комплексното картографиране се изразява по три начина: първо, в разработка на отделни комплексни карти, съдържащи основните елементи на комплекса, второ, в съставянето на серия от хомогенни отраслини карти, и, трето, в изобразяване на явленията и процесите с помощта на серия от карти, които обхващат цялостната характеристика на природните и социалноикономическите условия на определена територия, събрани в комплексни географски атласи.

Целесъобразно е да се види какво е състоянието на картографското изобразяване на географските явления у нас и какви основни проблеми стоят още за разрешаване при отделните начини за характеризиране на комплекса.

Комплексно икономикогеографско изобразяване досега е направено в Стенната икономикогеографска карта на България (1956), приложената към Монография на България — том 2 (1962), и учебните географски атласи (1959, 1961, 1963). Комплексни физикогеографски карти не са издавани. Опити са правени за комплексни климатични карти, в които са включвани само някои елементи (Физическа география на България, 1956; Монография на България, т. 1, 1966). Комплексни карти са издадени за климатично райониране (Климатичен атлас на България, 1956) и за хидроложко райониране (Хидроложки атлас на България, 1964). В това отношение се работи още за съставяне на карти и за други отраслови районирания (почвено, геолошко, физикогеографско, икономикогеографско и др.). Не се работи у нас по въпросите на ландшафтното и стопанското картиране.

Научното значение и практическото приложение на този вид картирания е извънредно голямо за народното стопанство. Ето защо е необходимо непрекъснатото усъвършенстване на досегашните резултати и разработка на нови видове комплексни карти и методи на съставяне и оформяне.

По-големи възможности за получаване на комплексна характеристика на географските явления в природата и обществото се съдържат в съставянето на серия от отраслови карти.

Различни ведомства у нас съставиха и издадоха за свои нужди специални карти в М 1:200 000 (геоложка, почвена, на горите и др.). Географският институт при БАН и катедрата Физическа география на България и континентите при Софийския университет започнаха геоморфолошко картиране с оглед на съставяне на геоморфоложка карта на България в същия мащаб. Безспорно е, че комплексна характеристика за дадена територия би се получила най-правилно с помощта на карти в еднакъв мащаб. В това отношение споменатите карти имат положителен принос, но липсват общодържавни карти и за другите природни условия и ресурси, разпределение и развитие на производителните сили и т. н. Издадените карти са съставени сами за себе си, вследствие на което се получава несъгласуваност в подробностите на съдържанието и изобразяване на елементите. Тези белези на несъгласуваност се изразяват още по-ярко в по-дребните мащаби. Освен това този вид карти са съставени на различна географска основа, с различни методи на съставяне и т. н.

Третият начин на комплексно картиране се изразява чрез географските атласи. Тази форма намери първа изява на географията и картографията в издадения Учебен географски атлас (1960). Комплексното картографиране намери отражение и в издадените по-късно разделни

учебни атласи за отделните класове. Освен това се появиха и редица теоретични изследвания в това направление, с което се анализира опитът и се поставят нови проблеми за разрешаване.

Нашата картографска теория и практика се обогати и с още един вид комплексен справочен атлас — атласа на окръзите. С него се отваря нова страница в развитието на комплексното картографиране. Атласът на Врачански окръг (1965) се последва от такъв и на Сливенски окръг (1969). Разработват се още атласите на Бургаски, Русенски, Видински и други окръзи.

Издадените атласи показват някои особености, които дават основание за тревога. Освен че въпросът с тематиката, мащабите и оформянето на картите не е намерил най-правилното разрешение, но и между отделните карти липсва пълно съгласуване. Характерна особеност в досегашната практика е, че издаването на атласите се подчинява повече на производствения принцип, отколкото на научна разработка за предназначението, из ползуването, а оттам и избор на мащаби, методи на съставяне, оформяне, съдържание и т. н. Малко са специалистите от съответните клонове на науката, които са използвани при съставянето на тези атласи. Похвална е инициативата на НИИГК да се заеме с проучването на модела на атлас на окръг, което ще подпомогне по-нататъшното картиране в това отношение.

През последните няколко години в географските и картографските среди се работи по създаването на крупно комплексно картографско произведение — Националният атлас на България. В географските и картографските печатни органи се появиха редица научни статии относно принципни и конкретни въпроси за методиката на съставяне на различни карти в него. Предстоят за разрешаване до окончателното му издаване още редица конкретни картографски задачи, отнасящи се до редакционно-съставителската и оформителската дейност. С особена прецизност трябва да се подхожда при съгласуването между отделните карти както по отношение степен на генерализация и натоварване, така и по отношение на оформянето.

Във връзка с гореизложеното става ясно, че е необходимо да се работи върху следното:

1. Обобщаване на опита и по-нататъшна разработка на теорията за комплексно-географското картографиране.
2. Разширяване на комплексното картографиране със съставянето на нови отрасли и комплексни карти и атласи.
3. Разработка на методите за научно обосновано съгласуване при комплексното картографиране.
4. Изучаване съдържанието на картографските произведения и разработка на методика за използването им в различните етапи на планиране и ръководство на народното стопанство.
5. Разработка на методи за предаване на динамиката на явленията в природата и обществото във връзка с дългосрочното планиране и географско прогнозиране.

Във връзка с обобщаване на опита по картографското съставяне на различните комплексни и тематични атласи се идва до необходимостта от задълбочен научен подход към разработката на тези въпроси. Така например редица въпроси по натоварване на картите и атласите със съдържание, оформянето им и избор на мащаб биха се разработили по-правилно, ако се внесе яснота в предназначението им. По този начин се разкриват възможности за разработка на нови картографски произведения, като например селскостопански атлас, атлас на промишлеността, атлас на природните ресурси, карти на населението, използване на земите и др.

Създаването на нецелесъобразно съставени атласи крие известна опасност за тяхното непълно използване.

Изтъкнатите особености и проблемагика на картографията в България са актуални и за картографската наука в редица други страни. Наред с тях и във връзка с тяхното реализиране стоят редица специфични проблеми, разрешаването на които е свързано с мероприятията от научно-методически и организационен характер.

Съществуващата тенденция към разширяване на издаването на тематични карти и комплексни научно-справочни атласи изисква подобряване в подготовката на картографски кадри с висше образование и повишаване на картографската квалификация на всички специалисти, които ще работят в тази област. Освен това в програмите на съответните науки, които имат пряко отношение към картиране на явленията, да се включат и въпроси из областта на картографията. Така например към катедрата по обща физическа география е целесъобразно създаването на проблемна картографска лаборатория за тематично и комплексно картографиране, където да се създадат условия за научноизследователска и практично-приложна дейност.

Важна и сложна е проблемата за организацията на тематичното и комплексното картографиране. Успехът в работата по създаването на тематични карти и атласи с практично-приложно значение в значителна степен зависи от координацията между научните институти или ведомства, от една страна, и Главното управление по геодезия и картография от друга. У нас най-действена форма за координиране на усилията на специалистите с различен профил засега се явяват създаването на междуправителствени колективи (редакционни колегии, авторски колективи и др.) при разработка на по-крупни картографски произведения и методическа комисия — за учебните картографски произведения.

Назряла е необходимостта от организирането на единен център, който да ръководи и планира всички работи по тематичното и комплексното картографиране. Той трябва да е способен същевременно да решава по-общите методически въпроси на това картографиране. Тези функции може да изпълнява Научно-консултативен съвет, съставен от специалисти от различни институти и ГУГК.

В настоящия момент у нас изпъква като актуална и проблемата за картографската топонимия, т. е. проблемата за научно обосновано надписване на географските наименования в картите. За разрешаване на въпросите от този характер през 1964 г. към ГУГК е създаден надведомствен съвет по правопис и транскрипция на географските имена, в който влизат специалисти картографи, географи, историци, езиковеди и др. Разрешаването на проблемата по картографската топонимия в момента изостава от темповете на картографирането. Във връзка с това целесъобразно ще бъде да се извърши пълна инвентаризация на наименованията на по-главните географски обекти и се установи техният произход и правилна форма на надписване. Също така да се издаде енциклопедически речник на българските географски обекти и термини.

Неотложна необходимост у нас е да се подобри организацията на научните картографски изследвания с цел да се ускори разработката на актуална тематика и повиши качеството на картографските произведения. Успоредно с това е необходимо да се организират творчески обсъждания на по-крупни картографски произведения, което ще допринесе за по-нататъшното усъвършенстване на картографската теория и методика по съставянето на аналогични карти и атласи.

ЛИТЕРАТУРА

- Заруцкая, И. П. — Карты природы, 1965.
- Коев, Б. — Някои въпроси по създаването на комплексните атласи на окръзите в НР България, доклади на II нац. научно-техн. конф. по картография, 1969.
- Лаков, Л. — Физикогеографското картографиране като метод при комплексното географско изучаване и планиране на народното стопанство в НР България, Сб. ст. по картография, кн. 10, 1968.
- Лаков, Л. — Относно съгласуването на климатичните и хидроложните карти от Националния атлас на НР България, Год. Соф. у-т, т. 61, 1968.
- Лаков, Л. и Д. Андреевски — Почвените карти като основна необходимост при комплексното изучаване на териториалната единица, Сб. ст. по картогр. (под печ.).
- Николов, Н. и Й. Савов — Методически и редакционни проблеми при създаването на учебни карти и атласи, доклади на II нац. научно техн. конф. по картография, 1969.
- Салищев, К. А. — Современные проблемы тематического картографирования СССР, Сб. тематическое картографирование в СССР, 1967.
- Салищев, К. А. — Вопросы комплексного географического картографирования и его развитие в СССР, Вопросы географии, Сб. ст. для XVIII междунар. географич. конгреса, 1956.
- *** Социально-экономические карты в комплексных региональных атласах, под редакцией проф. К. А. Салищева и проф. Ю. Г. Саушкина, 1968.

TENDANCES FONDAMENTALES ET PROBLÈMES ACTUELS DE LA CARTOGRAPHIE EN BULGARIE

L. Lakov, M. Džneva

Résumé

Les auteurs attirent tout d'abord l'attention sur l'importance de la carte et de la méthode cartographique lors des travaux de recherches scientifiques, de leur application pratique et de leur usage. Aussi, les exigences à l'égard des ouvrages cartographiques et la nécessité de les traiter et de s'en servir d'un point de vue scientifique, deviennent-elles plus impératives. Les auteurs soulignent que la cartographie en Bulgarie se développe sous tous les rapports à un rythme rapide, et connexion étroite avec l'économie nationale et les services publics. Malgré cela, les auteurs reconnaissent que la cartographie se développe dans deux sens principaux: thématique et complexe.

Dans le domaine du développement thématique, on relève les faiblesses suivantes: manque d'élaboration d'une base cartographique convenable, emploi de méthodes de composition irrationnelles, d'échelles inadéquates, manque d'élaboration cartographique méthodique, etc.

Dans le domaine du développement complexe on relève les particularités des trois moyens d'expression du caractère complexe: cartes complexes, cartes particulières à chaque branche et atlas complexes. Sous ce rapport, on n'a pas encore élaboré quelques particularités essentielles qui entravent une meilleure caractéristique du complexe, notamment: manque d'une élaboration thématique suffisante, d'indices unificateurs, de méthodes d'emploi des ouvrages cartographiques de coordination lors de leur composition, etc. A part cela, se posent aussi les problèmes plus généraux actuels se révélant dans deux directions.

1. Généralisation de l'expérience et élaboration d'une théorie des ouvrages cartographiques thématiques et complexes.
2. Extension de la cartographie thématique et complexe et élaboration de nouvelles cartes et atlas spécifiques, de branches et complexes.
3. Elaboration d'une méthode d'utilisation efficace des ouvrages cartographiques.
4. Formation de cadres jouissant d'une instruction supérieure.
5. Organisation du dressement de cartes et des recherches scientifiques thématiques et complexes.
6. Suscriptions fondées scientifiquement des noms géographiques.